

Sygn. akt II UK 55/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 kwietnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku H. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Z.
o przyznanie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 12 kwietnia 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 15 września 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 września 2016 r., sygn. akt III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) – w sprawie z wniosku H. M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Z. – oddalił apelację wnioskodawczyni od wyroku Sądu Okręgowego

– Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Z. z 5 października 2015 r., sygn. akt IV U (...), oddalającego odwołanie wnioskodawczynie od decyzji organu rentowego z 29 grudnia 2011 r., w której odmówiono H. M. prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy.

Sąd ustalił, że H. M. w dniu 26 lipca 2011 r. wystąpiła z wnioskiem o ustalenie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, nie pozostając w ubezpieczeniu, które ustało w dniu 13 grudnia 2010 r. Wnioskodawczynie udowodniła 18 lat, 10 miesięcy i 26 dni okresów składkowych oraz 6 lat, 10 miesięcy i 11 dni okresów nieskładkowych.

Sąd analizując przesłanki określone w art. 57 i 58 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.; dalej jako: ustawa emerytalna) uznał, że wnioskodawczynie jest całkowicie niezdolna do pracy od 18 maja 2011 r., jednak nie udowodniła wymaganego 5-letniego okresu składkowego i nieskładkowego w ostatnim 10-leciu przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed powstaniem niezdolności do pracy. W okresie 10 lat poprzedzających stwierdzenie niezdolności do pracy (od 19 maja 2001 r. do 17 maja 2011 r.) ubezpieczona udowodniła jedynie okres wynoszący 2 lata 7 miesięcy i 25 dni, w konsekwencji nie spełnia wymogu określonego w art. 58 ust. 1 pkt 5 ustawy emerytalnej.

Według Sądu drugiej instancji wnioskodawczynie nie udowodniła też 20-letniego okresu z art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej, a jedynie ogólny staż pracy w wymiarze 18 lat, 10 miesięcy i 26 dni. W konsekwencji ubezpieczona nie spełnia warunku ustawowego odnośnie wymaganego przez ustawodawcę stażu pracy. Według Sądu do sytuacji ubezpieczonej nie może mieć zastosowania uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 marca 2006 r., I UZP 5/05, ponieważ ubezpieczona nie posiada 20 lat okresów składkowych. Warunki do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określone w art. 57 ustawy emerytalno-rentowej muszą być spełnione łącznie w chwili wydania decyzji przez organ rentowy, a niespełnienie któregokolwiek z nich wyłącza możliwość przyznania prawa do tego świadczenia.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego wnioskodawczyni zaskarżyła skargą kasacyjną. Skargę oparto na pierwszej podstawie kasacyjnej określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. zarzucając:

1. niewłaściwe zastosowanie art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS przez stwierdzenie niespełnienia przez ubezpieczoną warunków nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy w sytuacji, gdy spełniony został warunek wymaganego przepisami prawa okresu składkowego i nieskładkowego;

2. naruszenie art. 58 ust. 4 w związku z art. 58 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS przez ich błędne zastosowanie polegające na nieprzyznaniu ubezpieczonej prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, pomimo bezspornych ustaleń, że legitymuje się ona wymaganym okresem składkowym oraz nieskładkowym, oraz z uwagi na to, iż w chwili ziszczenia się przesłanek do przyznania prawa do renty obowiązywały przepisy prawa sprzed nowelizacji ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 września 2011 r. – w związku z powyższym, wnioskodawczyni nie była obowiązana do wykazania, że legitymuje się wymaganym okresem ubezpieczenia w ostatnim 10-leciu przed zgłoszeniem wniosku o rentę albo przed datą powstania niezdolności do pracy (art. 58 ust. 2 ustawy), oraz wykazania wymaganego 25-letniego okresu składkowego, o którym stanowi art. 58 ust. 4, wyłączający wymóg minimalnego stażu ubezpieczeniowego określonego w art. 58 ust. 2 tej ustawy.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji i przyznanie jej prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy; ewentualnie – o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy, powołując się na treść przepisów obowiązujących w dniu wydania decyzji (również obecnie) wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie od skarżącej na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

23 września 2011 r. weszła w życie ustawa z dnia 28 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z

2011 r. Nr 187, poz. 1112), na podstawie której w art. 58 ustawy emerytalnej dodano ust. 4 w brzmieniu:

„Przepisu ust. 2 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy, o którym mowa w art. 6, wynoszący co najmniej 25 lat dla kobiety i 30 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy”.

W stanie prawnym obowiązującym przed dniem 23 września 2011 r. obowiązywała wykładnia art. 57 ustawy emerytalnej dokonana w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., I UZP 5/05 (OSNP 2006 nr 19-20, poz. 305), zgodnie z którą renta z tytułu niezdolności do pracy przysługiwała ubezpieczonemu, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 tej ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy.

Oznaczało to, że ubezpieczona, o której stanowił art. 57 ust. 2, legitymująca się okresem składkowym i nieskładkowym w wymiarze ponad 20 lat, nie musiała spełniać nie tylko warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3, ale również warunku ustanowionego w art. 57 ust. 1 pkt 2 w związku z - definiującym pojęcie wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego - art. 58 ust. 1 i 2.

Wprowadzenie (bardziej restrykcyjnej) nowelizacji obowiązującej od dnia 23 września 2011 r. spowodowało, że art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej powinien być interpretowany jako przepis zwalniający ubezpieczonych z obowiązku spełnienia określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3 wymagania powstania niezdolności do pracy nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania wymienionych w nim okresów ubezpieczenia. Osoby te muszą natomiast wykazać spełnienie warunku przewidzianego przez art. 58 ust. 2 dotyczącego stażu ubezpieczeniowego w wymaganym przedziale czasowym, chyba że wykażą posiadanie okresów składkowych w rozmiarze co najmniej 25 lat dla kobiet i 30 lat dla mężczyzn.

W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że z art. 316 § 1 k.p.c. wynika ogólna zasada obowiązująca w postępowaniu cywilnym, zgodnie z

którą podstawą rozstrzygnięcia jest stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Na gruncie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych powyższa reguła doznaje jednak modyfikacji z tego względu, że postępowanie sądowe w tych sprawach wszczynane jest na skutek zastępującego pozew odwołania wniesionego od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Postępowanie to ma zatem charakter odwoławczy, a jego przedmiotem jest ocena zgodności z prawem wydanej decyzji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2016 r., I UK 416/15, LEX nr 2238246).

Kwestia, czy należy stosować przepisy obowiązujące w dniu złożenia wniosku, w dacie wydania decyzji przez organ rentowy lub obowiązujące w dacie wyrokowania determinowana jest przez przepisy prawa materialnego z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz unormowania konstytucyjne. W judykaturze przyjmuje się, że nowości legislacyjne, które w sposób usprawiedliwiony ograniczają nieuzasadnione przywileje emerytalne, nie naruszają konstytucyjnych zasad równości i sprawiedliwości społecznej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000 nr 1, poz. 1). Stanowisko takie nie narusza wynikającej z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady ochrony praw nabytych, którą objęte są zarówno prawa nabyte w drodze skonkretyzowanych decyzji przyznających świadczenia, jak i prawa nabyte *in abstracto*, zgodnie z ustawą, nawet przed zgłoszeniem wniosku o ich przyznanie. W przypadku ekspektatyw praw podmiotowych - ochrona praw nabytych ogranicza się bowiem do ekspektatyw maksymalnie ukształtowanych, to jest takich, które polegały na wypełnieniu wszystkich przesłanek ustawowych nabycia tych praw pod rządami danej ustawy, bez względu na stosunek do nich ustawy późniejszej i bez względu na datę złożenia wniosku emerytalnego. Zasada ochrony praw nabytych chroni przy tym wyłącznie oczekiwania usprawiedliwione i racjonalne. W ocenie Sądu Najwyższego w składzie orzekającym usprawiedliwione oczekiwania realizacji praw nabytych powstają w przypadkach spełnienia wszystkich warunków nabycia tego prawa przed datą wprowadzenia nowości legislacyjnych ograniczających lub zaostrzających warunki nabycia spornych uprawnień. Tylko zatem osoby, które przed wejściem w życie nowych przepisów spełniły warunki nabycia prawa do świadczeń emerytalnych mogą zasadnie układać swoje plany życiowe w zaufaniu

do obowiązującego prawa, zakładając, że będą mogły skorzystać z przysługujących im uprawnień nabytych. Natomiast ustawodawca może ingerować w oczekiwania (ekspektatywy), które nie mają charakteru uprawnień maksymalnie ukształtowanych pod warunkiem, że nie naruszy to istoty prawa do zabezpieczenia społecznego, którą jest zagwarantowanie osobom uprawnionym świadczeń odpowiadających minimum życiowemu, tak aby umożliwić im zaspokojenie podstawowych potrzeb w myśl art. 67 ust. 1 Konstytucji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 250/09, LEX nr 585726).

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym uznał także, iż biorąc pod uwagę, że przepisy nowelizacji obowiązującej od dnia 23 września 2011 r., nie zawierały w tej kwestii przepisów intertemporalnych możliwe jest zastosowanie w drodze analogii art. 186 ust. 2 pkt 2 oraz ust. 3 ustawy emerytalnej, w myśl których rozpatrzeniu na podstawie ustawy podlegają wnioski zgłoszone przed dniem wejścia w życie ustawy, jeżeli choćby jeden z warunków do uzyskania prawa do świadczenia został spełniony, poczynając od tego dnia. Do wniosków osób urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., które do dnia wejścia w życie ustawy nie zgłosiły wniosku o emeryturę, mimo że spełniły warunki do nabycia prawa do tego świadczenia – stosuje się przepisy ustaw i dekretu wymienionych w art. 195 dotyczące warunków nabycia prawa do emerytury, chyba że przepisy ustawy są dla tych osób korzystniejsze. Z unormowań tych wynika bowiem, że w przypadku spełnienia wszystkich warunków przyznania świadczenia przed wejściem w życie nowej ustawy zastosować należy przepisy poprzednio obowiązujące. Prowadzi to do konkluzji, że spełnienie wszystkich warunków prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy przed dniem bardziej restrykcyjnej zmiany legislacyjnej obowiązującej od dnia 23 września 2011 r. oraz złożenie przed tym dniem wniosku o świadczenie rentowe uzasadniało przyznanie prawa do świadczenia w decyzji organu rentowego oraz w późniejszym wyroku sądowym według stanu prawnego obowiązującego przed tą datą.

W tym aspekcie należy również wskazać, że dzień nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określa art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej ustanawiający generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do

nabycia tego prawa. Nabycie prawa do świadczenia następuje więc *ex lege* i co do zasady nie jest uzależnione ani od złożenia przez ubezpieczonego stosownego wniosku, ani też od ustalenia (potwierdzenia) tego prawa decyzją organu rentowego, która ma jedynie charakter deklaratoryjny. Przewidziany w art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej wniosek o świadczenie nie jest elementem prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, gdyż przesłanki tego prawa określa art. 57, lecz stanowi jedynie żądanie realizacji świadczenia nabytego z mocy prawa. Wniosek o rentę ma natomiast znaczenie dla powstania prawa do wypłaty świadczenia rentowego, co wynika wprost z art. 129 ust. 1 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym świadczenia wypłaca się poczynając od dnia powstania prawa do tych świadczeń, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Oznacza to, że zmiany w przepisach ograniczające dotychczasowe uprawnienia, czy też wprowadzające dodatkowe warunki nabycia prawa do renty, nie mają wpływu na istnienie prawa nabytego (powstałego) przed tymi zmianami, niezależnie od tego, kiedy został złożony wniosek (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2016 r., II UK 207/15, LEX nr 2290395 i przytoczone w nim orzecznictwo).

W konsekwencji art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej nie stosuje się do ubezpieczonego, który przed dniem 23 września 2011 r. spełnił wszystkie wymagane warunki do nabycia renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy.

W tym kontekście należy przypomnieć, że zgodnie z ustaleniami zaskarżonego wyroku wnioskodawczyni zarówno na dzień stwierdzenia całkowitej niezdolności do pracy – 18 maja 2011 r., jak i na dzień złożenia wniosku o rentę – 26 lipca 2011 r. legitymowała się okresami składkowymi i nieskładkowymi przekraczającymi łącznie 25 lat; spełniła więc wszystkie warunki przyznania prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, wymagane przed 23 września 2011 r. Wykładnia przytoczonych w skardze kasacyjnej przepisów oraz subsumcja przyjęta w zaskarżonym wyroku okazała się więc nieprawidłowa, co czyni uzasadnioną podstawę materialną skargi kasacyjnej.

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. orzeczono jak w sentencji wyroku.

r.g.